

Stier gjennom livet og resiliens i voksen alder

Hittil i boka har vi viet oppmerksomheten i stor grad til resiliens hos barn. I dette kapitlet skal vi se at resiliens like gjerne finner sted i voksen alder. To sentrale spørsmåltas opp i dette kapitlet. Er resiliens tilstede i voksen alder tross vond barndom eller ungdom? Og hva er beskyttelsesfaktorer i voksen alder?

Målet med kapitlet er å omtale fire kjente internasjonale resiliensstudier som har fulgt stier fra ung til gammel. Felles for disse studiene er analysene av psykososial fungering som voksen, blant de av forskningsdeltagerne som opplevde alvorlig risiko tidlig i livet. Forskerne har i stor grad lyktes å spore opp som voksne, barn og unge som deltok i studiene i sin tid. På denne måten har man fått svar på om risiko i barndommen har hatt skadelige senvirkninger eller ikke. Dersom det ikke har hatt skadelige senvirkninger kan vi si at det viser resiliens i voksen alder. Da må man ha i mente at enten kan resiliens ha vedvart hos noen hele tiden, eller resiliens dukket opp i voksen alder («sen-resiliens»).

Fenomenet resiliens i voksen alder underbygges av folkelige uttrykk som «vokser det av seg» «det går nok over» og «solskinshistorier». Utviklingspsykologisk teori tilsier også at utviklingen er plastisk og foranderlig (se håndbok ved Moe, Bergum Hansen og Slinning, 2009). Når ordene «plastisk» og «foranderlig» brukes i psykologisk teori, betyr det nettopp at utviklingen forandrer seg og tar mange veier. Vi har tidligere lagt vekt på at barn viser store individuelle forskjeller på møtet med samme risiko. I dette kapitlet skal vi gå ett skritt videre og vise at også barnas forløp i livet viser store variasjoner. Grovt sett kan man dele disse variasjonene inn i tre grupper, nemlig at noen dessverre har vedvarende problemer, noen blir bra, og andre igjen har ustabile livsløp.

Hovedhensikten med kapitlet er derfor å omtale utvalgt forskning som dokumenterer resiliens i voksen alder tross tilstedeværelse av alvorlig risiko i spedbarns alder, barndom eller ungdomsalder. I tråd med dette, er det naturlig å forsøkt å finne ut hvilke beskyttelsesfaktorer som bidrar til ett godt voksent liv tross en dårlig barndom. Beskyttelsesfaktorer i voksen alder, vil antagelig være andre enn de som beskytter i tidlig alder, men også noen av de samme. Dette skal vi se på i kapitlet her. Igjen, som ofte før i denne boka, er longitudinelle studier den sentrale forskningsplan som gjør det mulig å finne ut dette. Vi repeterer hva som karakteriserer denne typen studier og i dette kapitlet er det sjeldent «lange» longitudinelle studier.

Longitudinelle studier av resiliens kan avgrenses til en hvilket som helst etappe av et livsløp. Man kan undersøke utviklingen fra svangerskap til barndom, avgrense studien til årene på skole, følge ungdom til voksen alder, studere ektepar og foreldre, pensjonistårene eller alle som har fylt 100 år. De fleste og beste studiene benytter flere måter å samle inn data om individene på, som intervju, spørreskjema, kliniske undersøkelser og arkivopplysninger.

Få forskere har hatt anledning til å fullføre studier av de samme studiedeltagerne over flere tiår. Økonomisk støtte til forskningsprosjektene bevilges gjerne for kortere tidsperioder, som regel tre år av gangen. Videre kreves stor utholdenhet. Man er avhengig av forskningsetisk godkjenning fra alle involverte deltagere og å hente inn oppdaterte opplysninger gjentatte ganger. De fleste deltagere synes det er interessant å være med innledningsvis, men økende frafall kan etter hvert bli et problem.

Skal man lykkes med å få gjennomført langvarige longitudinelle studier har man i hovedsak to alternativer: Man kan enten gjøre som Emmy E. Werner, nemlig å vie hele sin yrkesmessige karriere til å følge de samme menneskene i over 40 år. Eller man kan starte en stor studie ved å samle inn data over en periode, pakke data forsvarlig ned og håpe nye forskere vil videreføre arbeidet. I dette kapitlet skal vi imidlertid se nærmere på noen studier hvor begge disse strategiene har ligget til grunn. De har alle vart i mange tiår og derfor dekker derfor store deler av livsløpet til deltagerne.

Stier, vendepunkt og forandring

Systematisk innhenting av opplysninger om samme individ år etter år etter år, gir unik kunnskap om på hvilket alderstrinn psykiske problemer debutterer som symptomer og hvordan det går videre. På denne måten kan vi forstå hvordan det går med barn utsatt for ulike typer risiko ved fødsel senere i livet, hvorfor noen viser resiliens mens andre forblir kronisk dårlige eller ustabile i sin fungering. Forskere bruker begrepene sti, forløp og kurs (på engelsk «pathway», «trajectory», «course») når de undersøker hvordan psykologisk fungering utvikler seg fra barndom til voksen alder.

Vendepunkt

Vendepunkt er viktig i livet. Et vendepunkt kan være det å begynne i barnehage, på skolen, å flytte, overgangen til ungdomsskole eller videregående skole, å gå inn i militærtjeneste, få kjæreste, gifte seg, begynner på utdanning, få barn, få en god jobb, å få egen bolig, osv. Når man snakker om vendepunkt må man ha i minne at det er ikke vendepunktene i seg selv som er det sentrale, men de mulighetene for forandring som åpner seg (se også kap.). Studier av forløp til voksen alder gir innsikt i hva vendepunkt i voksen alder kan ha å si for resiliens.

Et vendepunkt kan virke på tre forskjellige måter ved å føre til forbedring, stabilitet eller forverring. For det første kan ett vendepunkt bidra til forbedring sammenlignet med hvordan det var før vendepunktet fant sted. Her er ett eksempel fra yrkeslivet. En nervøs og usikker ung mor som skifter arbeidsplass fra en liten arbeidsplass til en jobb med langt flere ansatte møter mange andre unge foreldre i samme situasjon som hun selv. Lunsjpausene med likesinnede kan sett i et forbedringsperspektiv, skape bedre trivsel, styrke troen på at hun allikevel kan mestre både jobb og barn. I sin tur gir kollegaer indirekte henne mer overskudd når hun kommer hjem som barna drar nytte av. Det er ikke vendepunktet «å bytte jobb» som beskytter men hva det å bytte jobb fører med seg. Ett nytt arbeidsstedet bærer i seg muligheter for en depressiv og usikker ung kvinne for å møte andre unge, travle foreldre hun kan utveksle erfaringer med. Disse erfaringene som vanligst finner sted i lunsjsamtaler, kan derfor redusere hennes opplevelse av å ikke strekke til ganske enkelt fordi hun lærer om at dette synes å gjelde de fleste og noe hun ikke trenger å bekymre seg over.

En helt annen effekt av et vendepunkt, er i de tilfelle det simpelthen ikke skjer noe. Vendepunkt er med andre ord ikke alltid ett vendepunkt. Ett vendepunkt sementerer eller stabiliserer forholdene. Det bidrar ikke noe fra eller til på ett forløp selv om man kanskje hadde håpet at det skulle skje. En forklaring kan være at problemene før vendepunktet er alvorlige og ikke lar seg påvirke. Dersom man ikke tar en depressiv ung mor som eksempel, men en antisosial ung mann, kan forløpet blir annerledes og effekten av vendepunktet forskjellig for de begge. Antisosiale livsløp vet man er vanskelige å forandre (se kapittel 5), vendepunktet kan ha få svak effekt og for eksempel dersom man hyppig bytter jobb og derfor ikke er så interessert å bli kjent med nye mennesker.

Forverring av ett forløp er den tredje måten ett vendepunkt kan bidra til. Omfattende forskning gjennom mange år har vist negative effekter av vendepunkt. Vendepunkt kan også kalles livshendelser. Det er svært mange forskjellige slike hendelser gjennom livet. Forskere fant ut at man fant ikke ut så mye ved å bare telle opp antall negative livshendelser. Derfor la man til spørsmål om i hvilken grad hendelsen hadde stor betydning for den som opplevde det eller om det ikke betydde noe som helst. Livshendelser eller vendepunkt som det å bli arbeidsløs, å miste noen nære flytte bosted mot sin vilje er eksempler på vendepunkt som kan øke sjansen alvorlige symptomer på psykiske problemer, økonomiske problemer, søvnløshet, isolasjon og lignende. Dette vet man mye om fordi det har preget forskningen de siste 50 år.

Resiliensforskningen har imidlertid den styrke, at den omfatter både analyse av vendepunkt og livshendelser som bidrar til både vellykkede forløp, nøytrale (stabile) forløp i tillegg til forverring. og at det fører til forandring – til det bedre eller verre. Hvilke vendepunkt som finner sted, hvorfor forandringer skjer, hvilke retning forandringene tar, hva som er årsaker til endringene, ert sentrale spørsmål å ha i minne for å forstå utvikling og resiliens i livet.

Menneskets utvikling er ikke forutbestemt eller deterministisk. Tvert imot er utviklingen og livsløpene fleksible og plastiske. Budskapet om at utviklingen er foranderlig, er viktig for å forstå resiliens. Dette kapitlet bidrar til å belyse dette budskapet ytterligere.

Fire internasjonalt berømte studier

I det første kapitlet i boka omtalte vi den klassiske studien på Kauai som fulgte deltakerne fra de ble født til de var over 40 år og selv var blitt foreldre. Dette kapitlet starter også med omtale av Emmy E. Werners vitenskapelige og litterære produksjon. I tillegg omtales tre andre kjente studier som alle har fulgt de samme deltagerne fra barndom eller ungdom og til voksen alder. I studiene undersøkes tre former for risiko som bakgrunn for hvordan det har gått senere i livet. En av de fire studiene omhandler som sagt ovenfor, Kauai studien. Her skal vi se på sammenhengen mellom biopsykososial risiko ved fødsel og senere konsekvenser i livet. To andre studier tar for seg overgrep/mishandling i barndom og resiliens som voksen. Det fjerde studien starter med data om ungdomskriminalitet og følger ungdommene faktisk helt fram til pensjonsalder! Dette er alle sammen studier av alvorlige påkjenninger på unge individ som man vet har sammenheng med følgetilstander som for eksempel tilpasningsvansker, psykiatriske lidelser og alvorlig mistilpasning i samfunnet. Det å unnsnippe slike følgetilstander er derfor bevis på resiliens. Boksen viser stikkord om de fire studiene.

Boks 7.1 Fire berømte studier av forløp fra barndom til voksen alder

Studie, risiko, aldersspenn og tidspunkt for studien

- Kauai fødselskohort studien (Werner), biopsykososial, 0–42 år, <<årstall>>
- Isle of Wight studien (Rutter), mishandling/overgrep, 12–42 år, 1970–2000
- Midtvesten studien (Widom), mishandling/overgrep, <<aldersspenn>>, 1967–1995
- Glueck & Glueck studien (Laub & Sampson), ungdomskriminalitet, 12–70 år, 1935–2005

I sum kan man slå fast at få andre måter å studere psykologiske fenomen på, er så gode som oppfølgingsstudier som løper over flere tiår. Disse oppfølgingsstudiene presiseres også som prospektive studier fordi de følger individene framover (prospektivt). Det er ikke anamnestiske studier som spør voksne om hvordan de hadde det som barn (retrospektivt). De prospektive studiene kan gi funn av tidlige pekepinner for senere voksent liv. Slike prediktorer eller pekepinner er også sentrale i å identifisere, hvilke stier, vendpunkt og forandringer som skjer over tid i individene livsløp. Det er viktig her å legge merke til at disse studiene er i stand til å si noe så detaljert som forandringer over tid i *enkelt individet*. Det kalles intra-individuelle forandringer. Det er noe annet enn forandringer over tid *mellom individ*. Det kalles inter-individuelle forandringer.

Studie 1. Kauai-studien: fra spedbarntil 40 åring

Kauai Longitudinal Study sentrerer særlig rundt to fundamentale spørsmål som har interesse for folk som arbeider med helse og sosiale spørsmål: 1) Hva er langtidsvirkningene av problematiske forhold rundt fødsel og tidlig omsorg for individenes fysiske, intellektuelle og psykososiale utvikling som 40-åringer? 2) Hvilke beskyttelsesfaktorer gjør det mulig for individ som utsettes for mange typer risiko i tidlig barndom allikevel å fungere bra som voksen?

Som vi husker fra tidligere undersøkte Emmy E. Werner betydningen av sosial, psykologisk og biologisk risiko for livene til 698 individ (se side ...) fra fødsel, da de var 1, 2, 10, 18, 32 og 40 år. Hun var i stand til å finne igjen nesten 80 % av de opprinnelige risikobarna som 40 åringer. I kapittel 1 fikk vi høre om de forskjellige risikoforhold de var utsatt for, og om kontrollgruppen som ikke var tilsvarende vanskeligstilt i starten på livet. Nå tar vi opp igjen tråden og se nærmere på hvordan det gikk i livsløpet, spesielt i etappene ungdom og voksen.

Virksomme beskyttelsesfaktorer gjennom turbulente ungdomsår til 40årsalder

Emmy Werner skriver at virkningene av fødselskomplikasjonene ble svekket over tid. Det var unntak for alvorlige sentralnervøse ødeleggelser som var mer vedvarende. Virkningen av fødselskomplikasjonene kunne avta, men det var bare under spesielle betingelser. Disse betingelsene var høy kvalitet på omsorgen og barnets miljø, samt tilgang på støtte, trøst og hjelp fra familie, venner, lærere og voksne. Vi ser altså at beskyttelsesfaktorene som ble omtalt tidligere i boka, var virksomme også så sent som 40 år etter fødsel.

I Kauaistudien fant hun at de aller fleste 40-åringene som hadde vekket bekymring som lite barn og som ungdom, hadde oppnådd stabile ekteskap, jobb, og var tilfredse med sine relasjoner. De var svært opptatt av at egne barn skulle få en bedre barndom og ungdomstid enn den de selv hadde hatt. Men ikke alle oppnådde sosial-, yrkes- og følelsesmessig resiliens. Unge gutter som var utsatt for vedvarende alkoholisme og/ eller psykiske problemer hadde høyere dødelighet som 40-åringer enn gutter i befolkningen generelt. Kauai var preget av fattigdom og sosiale problemer, og dårlige samfunnsmessige forhold slo negativt ut på levealder for alle, men altså spesielt for sårbare individ.

Ungdomsalderen (18 år) var vanskelig for mange av de som tilhørte risikograppa som spedbarn. Men Werner dokumenterte resiliens som 40 åringer tross at de som 18 åringer hadde ungdomsproblemer som lærevansker, psykiske problemer, tenåringssvangerskap og i noen tilfelle kriminalitet. Disse problemene knyttet til ungdomsalderen forsvant altså hos de aller fleste. Hun skriver at som 40-åringer hadde de fullt og helt kommet seg ut av og over ungdomsproblemene. Det var med andre ord «voksenresiliens» eller «senresiliens» tilstede hos en stor andel av de ungdomskriminelle. Man må imidlertid ha i mente at ungdomstiden er en naturlig turbulent periode i livsløpet (se Moffitt, 1993 og kapittel ...). Derfor kan man

mistolke en turbulent ungdomstid som en større risiko enn den i virkeligheten er. De mest virksomme beskyttelsesfaktorene var som før varme, godhet og omsorg fra familiemedlemmer og nære venner hjalp de ungdommene til en forbedret tilpasning

Emmy E. Werner har også skrevet dokumentarbøker om resiliens

Emmy Werner har ikke bare skrevet bøker om forskning. Hun har også forfattet dokumentarlitteratur som også illustrere resiliens og beskyttelsesfaktorer. Her omtales fire bøker som er anbefalelsesverdige, selv om de er på engelsk. Først skriver hun om «*Pioneer children on the journey West*» (1995) Den handler om resiliens og livet til barn i prairievognene. En annen bok tar også opp barns opplevelse under stress, men denne gangen eldre historer og fra borgerkrigen i USA. Den har tittelen »«*Reluctant witnesses: Children's voices form the Civil War*» (1998). En tredje bok dokumenterer også barns erfaringer, men denne gangen fra 2. verdenskrig:«*Through the eyes of innocents: Children Witness World War II*» (2000).

«Conspiracy of Decency» (2002) er en fascinerende dokumentar fra Danmark under 2. verdenskrig som retter seg inn mot voksen alder. Fiskere i København reddet nesten hele den jødiske folkegruppen i en spontan humanistisk aksjon. Ved hjelp av øyenvitnenes historier leser vi om redningen av jødene som stod i fare for å bli deportert fra København. Danske fiskerne ferjet jødene over til redning i Sverige under en stillferdig og smart aksjon Hun skriver at redningsmennene simpelthen følte de gjorde det rette. Denne moralske humane handlingen og holdningen var uavhengig av redningsmennesenes sosiale klasse, utdanning, religiøse og politisk overbevisning. De utførte sin dåd med sterk innlevelse, men hun framhever at de framstilte seg ikke som helter, de gjorde bare det de følte var rett. I sum kan man si at Emmy W. Werners mange bøker illustrerer forskjellige drivkrefter for en resilient utvikling. Hun briljerer både som vitenskapskvinne og dokumentarforfatter.

Studie 2. Isle of Wight studien: fra skolebarntil voksen

Øya Isle of Wight, ligger utenfor sydkysten av England og har 100 000 innbygger i bygder og småbyer. Denne befolkningen er økonomisk og sosialt en miniatyr utgave av hele «fastlands- England» og lik England når det gjelder forhold som husholdning, skole, jobb, helse og sykdom. Derfor kan man generalisere viten om befolkningen herfra til befolkningen i Storbritannia med unntak av de indre delene av de store byene, hvor opphopningen av problemfamilier er svært stor.

Isle of Wight studien begynte i 1964. Det er en studie alle bør kjenne til. Isle of Wight studien har i likhet med Kauaistudien blitt en klassisk studie. Det var den første store systematiske epidemiologiske undersøkelse av barns psykiske helse noensinne.

Den var ikke direkte rettet mot resiliens slik Werner sin studie var. Den ga imidlertid den grunnleggende basislinje om normalutvikling, avvik og hvordan det stod til med skolebarn. Før denne studien kom, visste man svært lite systematisk om utbredelsen av psykiske symptomer hos barn, deres helsetilstand og skolemessige fungering. Grunnen var det ikke

var vanlig å gjøre studier av og med barn i det hele tatt. Man trodde barn hadde barndomsvarianter av voksen sykdom.

På skolene på Isle of Wight, deltok 2307 9–10 åringer i denne første store helse- og utdanningsstudien av barn. Det var høy responsrate på den tiden. Hele 83 % av foreldrene og 97 % av lærerne deltok. Barna ble fulgt opp to år senere, da de var 11–13 år. Studien bestod av spørreskjema til alle foreldre, lærere og elevene – i tillegg ble en undergruppe på 571 deltagere dybdeintervjuet og undersøkt klinisk. Man innhentet opplysninger om de unges fysiske og psykiske helse, eventuelle overgrep, mishandling, sosioøkonomiske forhold, foreldrenes fungering, vennskap, jevnaldningsrelasjoner, skoleprestasjoner og pedagogiske forhold på skolene.

Risiko og resiliens i oppfølgingsstudien på Isle of Wight

Kan barn som opplever seksuelle/fysisk overgrep unnsnippe å utvikle psykiatriske problemer som voksen? Kan de utvikle resiliens tross vonde opplevelse i barndommen og i så fall, hva har det i så fall sammenheng med? Disse spørsmålene stilte Michael Rutter, Barbara Maughan, Stephan Collishaw og flere (Callishaw ofl., 2007) da de gjenopptok kontakt med deltagere i denne store, første barneepidemiologiske studien.

I perioden 1998–2000 fikk de forskningsetisk godkjenning til å gjøre en ny intervjurunde av de opprinnelige 571 som var blitt dybdeintervjuet som unge. Da var deltagerne blitt 42–46 år gamle. De kartla og intervjuet disse voksne og blant dem var noen av de som hadde vært ofre for overgrep.

Risiko var knyttet til individenes tidlige erfaringer. Risiko var tilstede dersom et barn hadde opplevd gjentatte, pågående eller alvorlige seksuelle og/ eller fysiske overgrep. Resiliens ble definert som fravær av psykiatriske lidelser eller selvmordstanker i en 30 års periode i voksen alder. Med disse to klare definisjonene, kunne de undersøke psykologisk helse og bakenforliggende forklaringsfaktorer for resiliens. Forskerne stilte følgende spørsmål:

Hvor mange barn hadde vært ofre for fysisk (seksuell og fysisk mishandling) omsorgssvikt? Hvor alvorlig var slike hendelser i barndommen for livet som voksen? Ville de utvikle alvorlige psykiatriske lidelser? Hvor stor andel av de som var ofre viste resiliens og hva var beskyttelsesfaktorene? Her er svarene de fant:

Overgrep hadde skjedd hos hvert 10. barn. Det var sterk sammenheng mellom overgrep i barndom og psykiatrisk lidelse i ungdomsalder og voksent liv. Noen av ofrene hadde blitt deprimert, engstelige, misbrukte rusmidler og led av symptomer på posttraumatisk stressforstyrrelse.

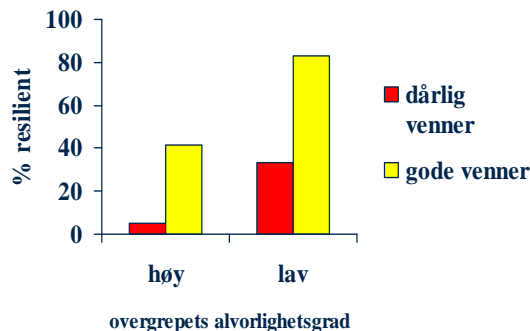
Men nesten halvparten av ofrene for overgrep og omsorgssvikt som barn, viste ingen tegn til psykiatriske problemer som voksne. De viste resiliens. De var ved god somatisk og psykisk helse, fungerte godt sammen med andre og var aktive arbeidslivet. Gode venner

beskyttet alle. Men sammenlignet man ofrene i forhold til alvorlige og mindre alvorlige overgrep, fant man noe interessant. Se på figur.. side ... og sammenlign stolpenummer to og tre av de fire til sammen for å forstå hvordan man tolke figuren.

Det var større prosentandel (40 %) resiliens blant de som hadde lidd under høy alvorlighetsgrad på overgrep og som hadde gode venner (lysegrå stolpe nummer to) sammenlignet med de (37 %) som hadde lavere alvorlighetsgrad men dårlige venner (mørk stolpe nr tre). Ser man figuren under ett, viser generelt de lysegrå stolpene at det å ha gode venner bidro til høy resiliens. Det interessante funnet om resiliens blant de med alvorligst overgrep framkom da man så på om de hadde dårlige eller gode vennskap. Det er også viktig å merke seg at det nesten ikke var noen resiliens å spore blant de ofrene som både var i gruppen høy alvorlighetsgrad og dårlige venner (under 5 % resiliens, se første stolpe). Det var over 80 % resiliens blant de som hadde vært utsatt for mildere typer for alvorlige overgrep og som hadde gode venner (stolpe fire i diagrammet) Beskyttelsesprosessene utviklet seg gjennom tette, nære vennskap som bestod fra tiden på barneskolen og helt til voksen alder. Tilsvarende beskyttelse var også tilstede dersom ofrene hadde gode familierforhold. Essensen i beskyttelsesprosessene fantes med andre ord i gode sosiale relasjoner innenfor og utenfor familien. Manglet ofrene denne sosiale støtten og familiebåndene, hadde de store psykiske problemer som voksne. Resiliens hadde ikke sammenheng med intelligensnivå eller kjønn, det var like mange kvinner som menn som viste resiliens og det var ikke slik at de skoleflinke utgjorde en større andel av de resiliente enn de mer vanlige elevene. Også ego-resiliens, lav nevrotisisme, god psykososial fungering og god kvalitet på familie relasjoner bidro til resiliens (se også Borge 2007).

Resiliens var heller ikke en avspeiling av overgrepets alvorlighetsgrad. Det er en feilkilde i resiliensforskning, som består i at man tror man observerer resiliens men i stedet kun effekt av mild og utbetydelig påkjenning. Man har ikke vært nøye nok med å måle alvorlighetsgrad som mild, moderat eller alvorlig påkjenningene. I IoW studien var det tre faktorer som spilte sammen, henholdsvis alvorlighetsgrad, prosentandel resiliens og gode/dårlige venner. De fant at gode venner fungerte som en betingelse for resiliens blant ofrene for alvorlige overgrep.

Løvetannbarn: ikke bare en avspeiling av overgrepets alvorlighetsgrad

14

Isle of Wight studien er unik i sitt slag. Den bygger på et rikt datamateriale med opplysninger fra ulike aldersperioder i livsløpet. Forskerne var i stand til å undersøke ettervirkninger i voksen alder etter overgrep i barndommen, noe som forekom hos hvert 10. barn. Slike overgrep hadde sterk sammenheng med betydelige psykiske problemer som voksne. Allikevel hadde nesten halvparten utviklet resiliens. Fokus ble derfor rettet mot forskjellene mellom de som var utsatt for overgrep som hadde store psykiske problemer og de som var utsatt for overgrep men som ikke hadde store psykiske problemer. Verken intelligens eller kjønn viste noen forskjeller som pekepinn for resiliens. Derimot spilte det en stor rolle hvor tette og gode vennskapsrelasjoner de hadde hatt og fortsatt hadde.

Studie 3 Midtvesten studien fra journalarkiv om barn til voksen fungering

I USA, på 1960 tallet, på samme tid som Sir Michael Rutter og kolleger begynte å samle inn opplysninger om barn i Storbritannia, på Isle of Wight, registrerte amerikanske myndigheter anmeldte overgrep mot barn. I ett slikt journalarkiv i ett fylke i midtvesten i USA, fant Cathy Spatz Widom og kolleger i midten av 1990-årene 676 dokumenterte saker der barn hadde vært utsatt for overgrep og mishandling i årene 1967–1971 (DuMont ofl., 2007). Widom var interessert i hvordan det hadde gått med disse ofre. I 1995 samlet hun derfor inn på nytt opplysninger om levekår og psykisk helse hos samme individene som da var blitt voksne. Hun var interessert i å få svar på følgende spørsmål. Hvor mange viste resiliens? Hvilke beskyttelsesfaktorer framkom i dette materialet? Hun fant interessante svar.

Halvparten viste resiliens alt som ungdom. Nesten en tredjedel av disse resiliente ungdommene beholdt sin gode fungering som voksen – altså vedvarende resiliens. Det vil si at en tredjedel hadde stabil, vedvarende resiliens fra barndom til ungdomstid, tross erfaringer med overgrep som er forbundet med å føre til psykopatologi. Videre utviklet også 11 % senresiliens, det vil si de fungerte først tilfredsstillende som voksen. Vi ser her variasjonene (jfr kapittel 1) i barnas reaksjoner på overgrep.

Streng definisjon på psykososial resiliens

I likhet med forskerne bak Isle of Wight studien benyttet Cathy Widom og kolleger en streng definisjon på resiliens. Men det er viktig å merke seg at vi her ser to typer resiliens omtalt. Mens Isle of Wight studien studerte «psykiatrisk resiliens» (fravær av psykiatrisk lidelse), studerte Widom «psykososial resiliens» (god fungering sosialt og psykologisk i samfunnet). Resiliens i voksen alder innebar at de som hadde opplevd omsorgssvikt av ulikt slag, skulle være vellykket på følgende psykososiale funksjons områder. Unge under 18 år som oppfylte fire av de fem første områdene ble kalt resilient. Var de 18 år og eldre måtte de oppfylle seks av de åtte kravene for å kunne omtales som resilient. :

1) ha utdanning fra videregående skole, 2) være ved god psykisk helse og ikke ha noen psykiatriske diagnoser, 3) ikke hatt rusmisbruk eller avhengighet av alkohol eller lignende før og etter 18 års alder, 4) være straffet og ikke arrestert; 5) ikke rapporterte om egen voldelig atferd, 6) være i jobb, 7) ha bolig og ikke vært hjemløs og 8) være aktiv sosialt ukentlig med familie eller venner.

Stålsetting og vekking av psykologisk styrke

Resiliens kom til syne blant ofre som var kvinner med etnisk afrikansk bakgrunn. Det var ikke tilsvarende antall resiliente blant kvinner med hvit etnisk bakgrunn. Sorte foreldre var spesielt flinketil å knytte forbindelser med resurssterke mennesker som kunne hjelpe barna deres til å lykkes i livet, på skole eller arbeidsliv.

At sorte foreldre mestret hindringer og vansker i familielivet på en annen, mer aktiv og positiv måte enn tilsvarende hvite foreldre bidro sannsynligvis sterkt til resiliens som voksen. De spilte imidlertid liten rolle for resiliens om barna vokste opp i et fordelaktig nabolag, det vil si trygge omgivelser sammenlignet med mer fattige og belastede omgivelser. I stedet spilte det en viktigere rolle i hvilken grad disse barna hadde foreldre som knyttet gode kontakter, og bodde i en stabil familiesituasjon, enten med sine foreldre eller med fosterforeldre. Sjansen for å bli resilient var tre ganger større for risikobarn i stabile familier sammenlignet med risikobarn i ustabile familier. De ble ikke forstyrret av flyttinger, som man jo vet det er mye av i USA. Barna fikk mulighet til å bruke tid på ett og samme bosted til å etablere vennskap og delta i fritidsaktiviteter som vedvarte over mange år. I tillegg til at

miljøfaktorer og familieforhold bidro til at disse sårbare barna greide seg bra som voksne hadde også sammenheng med barnes egne kvaliteter.

Barnas intellektuelle evne til å forstå og fortolke erfaringer får god grobunn når barna kunne tenke og oppleve ting i livet sitt i fred og ro gjennom mange år under stabile familieforhold.

Vennskap i ungdomstiden og resiliens

Kobler man funn fra Widom sin studie med funn fra studien på Isle of Wight, kan man kanskje tenke at venninner som snakker sammen på jenterommet, kan ha bidradd til en forståelse av vonde og vanskelige ting. Intime samtaler mellom to kamerater, kan også ha bidradd til å bearbeide og glemme det vonde. Venner er aktive og gjør ting sammen i felles fritidsaktiviteter. Dette kan ha bidradd til at ofrene har kommet unna vonde minner og steder, og i stedet fått oppleve fritid og skole med glede, utfordringer og ros.

Beskyttelse mot å få psykiske problemer som følge av mishandling, kan derfor ligge gjemt i komplekse psykologiske samspill som finner sted i ungdomstiden. Det er samspill som bærer i seg og formidler beskyttelsesprosesser mot å få symptomer på psykiske problemer for de som opplevde overgrep. Det man vet lite om er hvilke faktorer som ligger bak. Hva er mekanismene bak at slike dialoger beskytter?

For å finne ut hva som ligger bak, kan man snu perspektivet som vi er så vant til. Å snu perspektivet her, betyr at man undersøker hvorfor noen ofre mister mye av sin styrke og ikke viser resiliens. I Midtvestenstudien og andre studier av mishandlede barn (se Cicchetti ofl., 1993) avtok resiliens over tid hos noen av ofrene. Hvorfor avtok resiliens? Ofrene kunne ha blitt utsatt for nye overgrep og omsorgssvikt. Nye negative livshendelser (slutte på skole), uønskede vendepunkt (miste jobben, flytte) og typiske stressfaktorer (lite penger og statuskrav til klær og egen bolig fra jevnaldningsgruppen) kunne alle ha bidradd til å bryte ned sosial resiliens. Ofrene kunne ha kommet på feil spor i livet i forhold til valg av utdanning og opplevd nederlag og ustabile jobber. De andre som allikevel viste vedvarende, stabil resiliens fra ungdom til voksen, gjorde det i ly av støttende familier og vennskap. De delte sine bekymringer med noen og mottok ros. Det var ikke tilfelle hos de som manglet vedvarende resiliens.

I ungdomstiden og ung voksen alder vet man at en partner kan spille en avgjørende rolle. En partner gir ofrene nesten dobbel så stor sjans til å tåle negative hendelser som ofre uten partnere (se kap 4 om studien av institusjonsjenter i London av Quinton og Rutter. Vi vet allikevel ikke hva som kommer først eller sist av resiliens eller partner. En ung jente som utvikler sosial kompetanse tross overgrep, kan lettere gå ut og finne en kjæreste blant sine jevnaldrende. Men det kan også tenkes at en kjæreste kan støtte og styrke sin partner som gjør at vedkommende tør å søke bedre utdanning og jobber enn man ville ha gjort alene og gjennom det ha utviklet resiliens.

Uansett hva som kommer først og som setter i gang en god utvikling for mennesker som har opplevd påkjenninger, er oppbyggingen av et godt selvbilde og trygg selvtilit hos alle barn og ungdommer grunnleggende for en god psykososial utvikling. Selvtillit og evne til å planlegge livet sitt som tenåring er viktig for alle ungdommer. Men særlig viktig er det for de av ungdommene som har en historie med overgrep bak seg. Det kan også tenkes at de unge som ikke viser resiliens, hadde tidlige symptomer på atferdsvansker også før overgrep fant sted.

Widoms studie viste at det alltid er en gruppe blant ofre for omsorgssvikt og overgrep som utvikler resiliens. Men varigheten av resiliens varierer. En tredjedel viste vedvarende resiliens. For andre var det ustabil og resiliens kunne avta eller forsvinne. Ytterlig noen viste ikke resiliens før de var voksne, det som også kan kalles senresiliens. Beskyttelsesfaktorene var tilstede i samspill mellom jevnaldrende, i familiene og miljøet.

Studie 4: Boston studien: kriminelle unge gutter livsløp til pensjonsist alder 70 år

En vakker dag i 1985 i kjelleren på Harvard Law School, snublet to unge forskere, kriminologen John H. Laub og sosiologen Robert J. Sampson, over rom fullt av 60 nedstøvete pappesker med arkivdata. Pappeskene inneholdt et hav av opplysninger. De var samlet inn i forbindelse med en oppfølgingsstudie av 500 kriminelle Boston gutter og 500 ikke-kriminelle Boston gutter som startet høsten 1939 av ekteparet Sheldon og Eleonora Glueck. Studien het «Unraveling Juvenile Delinquency» (UJD) oversatt til «Oppklaring av ungdomskriminalitet».

De ønsket å finne ut hvorfor det var mye kriminalitet i USA. De fulgte utviklingen til de 1000 guttene fra de var 14 år til de ble 25 og 32 år.

To forskergenerasjoner

Denne studien skal omtales her fordi det er den største og kanskje beste longitudinelle studie inne kriminologi og sosiologi noensinne i verdensmålestokk. Vi kan lære mye om resiliens og mestring ved å studere karakteristika hos de som bryter en kriminell løpebane. For disse menn var resiliens tilstede dersom de gjenopptok normal fungering i familie og arbeide.

Studien er spesielt interessant fordi vi for første gang kan lese hvordan de unge guttene selv forklarte seg om sine veier, stier, vendepunkt og endringer i livet da de var blitt så gamle som 70 år. Dette var mulig å få til fordi to forskergenerasjoner arbeidet med samme materiale. De to generasjonene var Sheldon og Eleonora Glueck og etterfulgt av forskerne John Laub og Robert Sampson. For å få oversikt over denne lange historien, har jeg laget en tidsramme for viktige begivenheter i UJD studien.

Tidsramme over en studie som oppdaterte en tidligere studie slik at man fikk opplysninger om deltagerne fra de var gutter til de ble 70 år

500 ikke-kriminelle og 500 kriminelle Boston gutter født	I perioden 1924- 1935
Studien «Unraveling Juvenile Delinquency» starter av ekteparet Eleonora og Sheldon Glueck som skulle komme til å holde på med dette i 25 år	1939
De valgte ut 500 gutter 10–17 år i Boston som var kriminelle og fant også 500 10–17 årige gutter med lik bakgrunn som ikke var ungdomskriminelle. Da kunne man ikke skyldes på at forskjellen var sosiale forhold	De samlet inn omfattende opplysninger om de 1000 guttene da de var 14, 25 og 32 år
Gluecks resultater oppsummeres i bøkene «Unraveling Juvenile Delinquency» («Avsløringen av ungdomskriminaliteten») og «Delinquents and Nondelinquents in perspective» (Kriminelle og ikke-kriminelle i perspektiv)	1950 og 1968
Glueck ekteparet donerer data materialet til Harvard Law School Library	1972
–	
John Laub og Robert Sampson snubler over 60 esker med forskningsopplysninger fra «UJD» studien	1985
I 6 år rekonstruerte og analyserte de det longitudinelle data settet på Murrey Research Center ved Radcliff Institute of Advanced Study på Harvard Universitetet. De rekodet for eks. 15 000 hullkort fra gamle IBMdatamaskiner til moderne datafiler, intervjuet noen som hadde jobbet med Glueck, å jourførte arkiv osv.	1987–1993
Sampson og Laub gir ut boka « <i>Crime in the Making: Pathways and turning points through life</i> ». (Kriminalitet i bakerovnen: stier og vendepunkt gjennom livet) Boka vant pris i USA	1993
Laub og Sampson bestemmer seg for å søke opp igjen noen menn fra de opprinnelige 500 kriminelle. De plukket nøye ut 52 menn med ulike livsløp som da var blitt 70 år for å danne seg et bilde av forskjellige løpebaner	1994–2000: 52 menn fra de opprinnelige 500 kriminelle intervjues som 70 åringer
Laub og Sampson gir en ny bok som også prisbelønnes: « <i>Shared beginnings, divergent lives. Delinquent boys to age 70</i> ». (Lik start, men ulike liv. Kriminelle gutter som 70 åringer).	2003

Da ekteparet pensjonerte seg etter å ha fulgt guttene fra barndom til de ble 25 og 32 år, donerte de materialet til Harvard Law School. Materialet var enormt. Eleonora og Sheldon Glueck hadde arbeidet med å samlet inn kvantitative og kvalitative data over 25 år. Datamaterialet bestod av gjentatte dybdeintervjuer med alle 1000 guttene. Svært mange deltok i denne datainnsamlingen på 40 og 50 tallet. I tillegg samlet de inn skoleopplysninger, personlig korrespondanse, brev, bilder, politirapporter, foreldresvar, lærervurderinger med mer. I det hele representerer Glueck-dataene ett av de mest omfattende og grundige materialer noensinne samlet inn. En ytterligere metodisk styrke lå i måten deltagerne var valgt ut på. De 500 kriminelle guttene og 500 vanlige ungdommene var «matchet». Det vil si begge gruppene hadde like mange med ulike innvandringsbakgrunn (også nordiske immigranter), like mange fra både fattige og rike familier, samme alder og foreldrestatus. Denne metoden å plukke ut deltagere på gjorde at man ikke kunne skyldes på bakgrunn når Glueck parete analyserte årsaker til kriminalitet.

Til sammen skrev ekteparet 13 bøker og 280 artikler om både kriminelle kvinner og menn. Venn og kollega i professor George Vaillant overtok ansvaret for data om

kontrollgruppen, det vil si de 500 Boston guttene uten kriminell ungdomstid fordi han var ekspert på og interessert i menneskers livsløp også gjennom voksen alder. Datamaterialet om de normale guttene ble derfor overført til Dartmouth Medical School of Hanover.

I dette kapitlet skal vi imidlertid konsentrere oss om livene til de 500 ungdomskriminelle og spesielt hvorfor noen av dem rette opp livene sine. Det gir innsikt i vendepunkt, beskyttelsesfaktorer og ikke minst hvor store muligheter det er for å rette opp liv fra skråplanet.

I 1985 tok Laub og Sampson over. De to ambisiøse og ivrige forskerne maktet, sammen med mange assistenter, å arbeide seg gjennom tusenvis av intervjuer og mengder av arkivopplysninger som var pakket ned i kartongene. På slutten av karriæren hadde Gluck ekteparet hjelp av IBM datakesperter ved Harvard som på 60 tallet la alle opplysninger over på 15 000 hullkort. Det sier seg selv at Laub og Sampson måtte arbeide i lang tid for å ta vare på disse opplysningene på en måte som gjorde det mulige å bruke moderne datateknologi. De la opplysningene over på data, og satt dermed på en database med unike opplysninger om 1000 unge gutter.

Hvordan hadde det gått med ungdommene som voksne? Var de kriminelle like kriminelle som de startet? Var resiliens tilstede i den betydning at de hadde sluttet med kriminell løpebane, ikke blitt arrestert og greide seg bra som voksne? Hadde voksen alder beskyttelsesfaktorer som ikke fantes i ungdomsalder? Var det kanskje slik at en dårlig start ikke nødvendigvis førte til en kriminell løpebane? Hvordan gikk det med de ikke kriminelle ungguttene som voksne? I det hele, de var en lang rekke med interessante spørsmål som Laub og Sampson satte seg fore å besvare da de gikk i gang med å følge sporene.

Gjenoppliving av en gammel database

Via ulike kilder, inkludert privatdetektiver (de har ikke personnummer i USA), klarte de å spore opp de fleste av de disse amerikanske menn som var i live. De restaurerte data fra det ufattelig rike datamaterialet som ekteparet Glueck hadde spart på om livsløpene til 880 av de 1000 barndom til voksne. De fikk tilgang til rådata som var de originale nedtegninger fra intervju med ord og bokstaver. Dermed kunne man kvalitetssikre de nye datafilene på en utmerket måte. Til forskjell fra krimiologi og sosiologi, men i tråd med psykologi og pedagogikk, hadde Glueck ekteparet samlet opplysninger om mye mer enn kriminalitet og offentlige statistikk. De hadde intervjuet de unge selv, foreldrene på hjemmebesøk og lærere om de unges personlighet, atferd, fritid, yrkesambisjoner, kirkegang osv. Kombinasjonen av data ga et grundig grunnlag for å spore resiliens forløp. Laub og Sampson lokaliserte og intervjuet opprinnelige forskningsmedarbeidere fra staben. De håndterte og sorterte opplysninger om mer enn 6300 arrestasjoner i livene til 480 av de originale kriminelle Boston guttene fra første arrest til de var 32 år. Det vil føre for langt å omtale dette store

materielate i denne boken. I stedet henvises til de to bøkene som gir en god oppsummering av studien.

Det restaurerte datamaterialet la grunnlaget for mange vitenskapelige artikler og to prisbelønnet bok utgitt på Harvard University Press i 1993: «Crime in the making. Pathways and Turning points through life» (Sampson & Laub, 1993). Den handler om kontinuitet og forandringer i livene til de 1000 Glueck menn fra barndom til 32 års alder. I dette kapitlet trekkes ut noen momenter som belyser resiliens i livsløpene hos ungdomskriminelle. I denne studien er resiliens det å bli lovlydige etter å ha vært arrestert og dømt for ulike former for kriminalitet.

Resiliens blant ungdomskriminelle

Tidspunkt, det vil si alder for når de ungdomskriminelle sluttet med lovbrudd varierte. Det var i tillegg svært mange typer lovbrudd, fra mildere former for vinningsforbrytelser til alvorlig voldelig kriminalitet. Fra et resiliensperspektiv er et interessant å se at et økende antall menn viste resiliens. Oppfølgingen av dem ga nøkkelen til resiliens forskning. Man dokumenterte at de hadde sluttet med ulike typer kriminelle handlinger med økende alder. Her er noen prosenttall som indikerer disse resiliente utviklingsforløpene.

I alt 475 av de 500 kriminelle var i live da de var 32 år. Noen få, 6 %, hadde ingen arrestasjoner for noen typer kriminalitet etter de var 17 år. Videre forbedret en fjerdedel seg etter 25 år alder, og tilsvarende bedring fant sted etter fylte 31 år. Dette gjaldt alle typer kriminalitet altså, vi ser en sped begynnelse på resiliens som øker i omfang og for alle typer kriminalitet. Sampson og Laub avdekket en rekke forskjellige stier fra ungdom til voksen. Blant disse stiene var det både de på skråplanet og de med vendepunkt til bedring.

Halvparten av de ungdomskriminelle viste resiliens som 45 åringer

Supplerende data om de videre stiene fra 32 til 45 år fikk de fra professor George Vaillant. De fant at de i en alder av passert 40 år, hadde over halvparten av de ungdomskriminelle ingen arrestasjoner lenger. Laub og Sampson var overrasket over hvor mange og forskjellige løpebaner ungguttene hadde vist, tross det faktum at de alle kom fra en like elendig oppvekst i Boston (se figur). De forsto at jo lenger forskere kan følge individers livsløp, i detalj, jo mer variert og nyansert blir bildet. De fant utallige variasjoner blant mennene i når de hadde sluttet med kriminalitet, når de eventuelt falt tilbake, når de igjen sluttet osv. Forskere som aldri får tilgang til tilsvarende materiale kan ha i mente at plastisitet og endringer er sterke karakteristika i menneskers livsløp.

Poenget med figuren er derfor å vise mange forskjellige livsløp som framkommer når man har mulighet til å studere store utvalg mennesker over mange år. Tross samme dårlige start som unge kriminelle Boston gutter ser vi stor variasjon i løpebane. I denne variasjonen fant de menn som var kronisk kriminelle og lovlydige som hadde sonet sin straff. Videre var

det påfallende god prognose. Det ser man fordi alle kurvene faller, noe som viser at nesten alle sluttet med kriminelle handlinger bare de ble gamle nok. Alderen varierte imidlertid for når de ble lovlydige. Noen få var kronikere. Begrepet kronisk varierte også avhengig av hva slags type kriminalitet man målte og, hvor lenge man hadde oversikt over kroniske kriminaliteten. Figuren illustrere til sammen 7 stier. Det at det er 7 og ikke for eksempel bare de 4 som er mest vanlige (normal, kronisk, forverring og forbedring) er et forsøk på å illustrere noen av mange ulike veier livet kan ta.

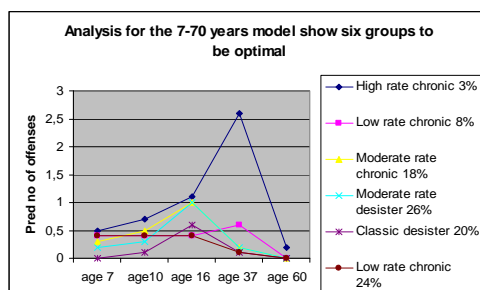
Det langvarige oppfølgingsstudiet av de samme menn gjorde det mulig å:

- se prosesser som kun hadde med det å bli blandet inn i gjenger og det å komme seg ut igjen. Sosial formell og uformell kontroll var stikkord her
- å oppdage viktige vendepunkt og hva de selv mente hadde betydning noe fordi mange kriminelle zikk-zakket gjennom livet,
- sette livsløpene inn i samfunnsmessig, sosial og historisk kontekst (jfr kriger og dårlige tider, arbeidsløshet, gode tider og velstand)
- viktigst av alt, å vise den humane siden og resiliens

Ungdomskriminelle som levde til de ble 70 år

På 1990 tallet undret Laub og Sampson på hvor mange som fortsatt var i live. De ville plukke ut 55 representanter fra de mest typiske livsløp (jfr figuren= For å finne igjen de opprinnelige deltakerne søkte de i alle mulige adresser, kontaktet FBI, myndigheter, sjekket dødsregister, helseregistre, dødsannonser i Boston Globe, og snakket med agenter og privatdetektiver. De lyktes i å oppspore minst halvparten av de opprinnelige 500 unge kriminelle. De henvendte seg skriftlig med forespørsel om å delta i ett personlig intervju med forskerne Robert Sampson og John Laub som da var blitt berømte amerikanske professorer.

Oppfølging av kriminelle: Godt resultat tross en dårlig start: funn fra en 50 årig oppfølgingsstudie fra 7-70 år (Eggleston, Laub & Sampson, 2004)

22

Intervjuene ga grunnlag for en ny bestselger. Den heter «Shared Beginnings, Divergent Lives: Delinquent boys to age 70» (Laub og Sampson, 2003) også utgitt på Harvard University Press. I korthet dokumenteres ulike alder for resiliens og forskjellige beskyttelsesfaktorer avhengig av alder for når til tidligere kriminelle viste resiliens.

Felles utgangspunkt i ungdomsalder, men forskjellige liv som voksen

Gluck mennene hadde som guttunger opplevd etnisk diskriminering, elendige bolig forhold, dårlig arbeidsmarked og like dårlige kamerater. Som ungdommer var de rastløse, impulsive, utagerende, aggressive og eventyrlystne. Familie hadde knapt vært eksisterende, og hvis de hadde noen, var foreldre rusmisbrukere. Barna led av omsorgssvikt, mangel på ettersyn og veiledning og opplevde juling og mishandling.

Allikevel, utviklet mange resiliens av de som utgjorde den opprinnelige gruppen 500 risikobarn i Boston, men resiliensutviklingen fant først sted i voksen alder. De fleste av ungdommene med et dårlig utgangspunkt, utviklet seg til gode borgere, om enn litt sent i livet. Dette funnet kunne man ikke overskue uten å følge de samme individene framover i livsløpet slik flere generasjoner forskere i USA har fått til. At Laub og Sampson måtte leie privatdektiver for å spore opp noen, tilsier at dette har ikke vært enkelt materiale å forske på.

Barnepsykologer analyserer forløp over for kort varighet og det gir oss derfor kun et glimt av livsløpets variasjoner, hevder Laub og Sampson (2003). Det er først når man er i stand til å følge individs utvikling gjennom mye lenger tid enn bare barndom og ungdom, ja helt til voksen alder og alderdom, at man virkelig kan se hvor store forandringer som finner sted.

Man er ikke fortapt selv om ungdomsalderen preges av kriminalitet. Det er håp hele tiden. Resiliens kan altså være en tidkrevende prosess, men den finner sted selv blant mennesker med svært store problemer, for eksempel kriminelle.

Ekteskap, militærtjeneste, arbeidsplass og naboskap beskyttet

Ekteskap, militærtjeneste, arbeidsplass og naboskap var beskyttelsesfaktorer som bidro til resiliens for disse mennene. Ikke for hva disse vendepunktene representerte i seg selv, men fordi vendepunktene åpnet opp for nye muligheter for dem. Mennene fikk livsledsagersker, som dog ofte var sinte og krevende, fortalte de. Men det hjalp å ha en streng kone for i det hele tatt å beholde jobb og hjem. Jobb medførte i sin tur nye positive livshendelser som penger og ikke minst nye kamerater å drikke øl med. Med nye kamerater fra jobben som snakket om andre ting enn kriminalitet, slik tidligere kamerater hadde gjort, beskyttet en øl med gode kamerater mot nye brekk. Dermed ble også selvbildet bedre. Identiteten var ikke lenger befenget med problemer, straff og problemer. I sum var det sosiale hendelser som hjalp dem 7 til å kutte bånd til sitt tidligere liv.

Ekteskap beskyttet mot kriminalitet for antisosiale ektemenn, men var ikke generell beskyttelse mot antisosial atferd for menn uten antisosial atferd fra før.

John Laub og Robert Sampson (1993; 2003) analyserte sine funn om voksne menn. Gifte menn var mindre sannsynlig enn ugifte til å begå vold og kriminalitet. Ekteskap brytes og ekteskap inngås. Dette faktum brukte de til å takle den utfordringen om hvordan man kan finne ut om det over tid er menn eller individ som begår mindre kriminalitet når de er i gifte faser enn når de før eller etter er i ugifte faser av livsløpet. Forskerne tok høyde for at det kunne være andre forhold ved både mennene og familien de måtte holde under kontroll for å finne ut hvilken beskyttende virkning ekteskapet i så fall hadde. De fant en gjennomsnittlig reduksjon i kriminalitet hos menn i ekteskap sammenlignet med menn som ikke var gift. Det at de gifte antisosiale menn begikk betydelig mindre kriminalitet hadde ikke sammenheng med alder i livsløpet. Det spilte altså ingen rolle om ekteskapet hadde vedvart fra 17 til 70 år eller om det hadde vedvart fra 17 til 32 år. Den beskyttende effekt for antisosiale menn og spesielt menn som utøvde kriminalitet lå i ekteskapet og ikke i aldersperioden i livet. Det at det i snitt var 1/3 mindre kriminelle handlinger blant de gifte sier oss at noen stoppet helt, de fleste reduserte sin kriminelle atferd, men dessverre var det også noen av disse menn som var gift som ikke viste tegn til resiliens, dvs. bedring av sin kriminelle løpebane.

Avslutningsvis er det interessant å si litt om hvordan det gikk med de ikke kriminelle guttene som voksne. Arbeid og familieeffekter var like viktig for et vellykket livsløp som for de som startet med en ungdomskriminell løpebane. Selvfølgelig var det lavt omfang av kriminalitet blant menn i kontrollgruppen. Men jobbstabilitet var sterkt knyttet til lovbrudd.

De normale guttene som hadde erfart ustabil jobbsituasjon i alderen 17–25 år, hadde fire ganger så stor sannsynlighet for å bli arrestert som de av kontrollguttene som hadde jobb. Ble de arrestert hadde de åtte ganger så stor sannsynlighet for å vise uoffisielle avvik og seks ganger så stor sjanse som å misbruke alkohol som 25 til 32 åringer sammenlignet med de som hadde stabile jobber. Dette hadde like å gjøre med selvforskyldte ting (selvseleksjon, se nedenfor) å gjøre fordi guttene som var valgt ut til å delta i forskningen hadde lik bakgrunn. I sum viste Laub og Sampson hvor sterk betydning jobb og stabil jobb i dette amerikanske samfunnet hadde for hvordan menn fungerte som voksne. De kalte dette fenomenet uformell sosial kontroll. De understreket også at livsløp er preget av forandringer og muligheter helt til pensjonistalder, uansett start i livet.

Boston studien oppsummert

Studien er en av de beste, lengste og mest omfattende livsløpsstudier. De utviklet og testet en teori for uformell sosial kontroll. John Laub sier selv at resiliensbegrepet synes han er sterkt knyttet til barns utvikling. Men han understreker også at hele studien illustrerer resiliens som fenomen. De viste hvor viktig ekteskap og jobb var for de som hadde hatt en kriminell karriere. Poenget med ekteskap og jobb, var at det forpliktet og kuttet forbindelser til dårlige miljø. Kvinnene passet på, stilte krav og var ikke nådige dersom de ikke tjente penger regelmessig til familien. Når de var i jobb fikk de kolleger å gå ut sammen med å drikke øl og de var ikke kriminelle. Tilsvarende fikk de kriminelle noe de ikke hadde hatt før, nemlig slektninger og de snakket de heller ikke lovbrudd sammen med snakke om familie, jobb og fritid. Sampson og Laub understreker at barnepsykologene har vist mange viktige ting for den tidlige utviklingen, men de har lett for å slutte forskningsstudiene i for ung alder. Sampson og Laub dokumenterte at sosiale faktorer i voksen alder har vel så mye å si som faktorer i barndom og ungdomsalder.

Sosial kontroll og personlige forhold

Det er mulig å teste om årsaken til senresiliens har å gjøre med forandringer i personen selv eller erfaringer med risiko eller beskyttelse i miljøet (Rutter 2007). Nøkkelspørsmålet er om sammenhengen skyldes at det er spesielle mennesker som viser resiliens, eller om det er en sosial årsak.

For eksempel er det forskning fra studier på antisosial atferd (se også kapittel 5) som viser at gjengmedlemmer har en tendens til å begå forbrytelser og utføre vold svært hyppig. Spørsmålet da er om dette skyldes at personer med en større tilbøyelighet til antisosial atferd sannsynligvis tiltrekkes en gjeng, eller om det er slik at det er en avvikende sosialiseringseffekt på gjengmedlemmenes kriminelle handlinger.

Thornberry og medarbeidere (1993) brukte longitudinelle data for å undersøke denne kontrasten. Denne kontrasten ligger i at noen tiltrekkes gjenger versus det at gjenger påvirker

medlemmer. Først sammenlignet de tre grupper. De tre gruppene bestod av ikke-gjengmedlemmer, forbigående gjengmedlemmer og stabile gjengmedlemmer. Så gjorde de sammenligninger av hvert individ over tid. Hensikten var å finne ut om kriminelle handlinger varierte mellom tiden før gjengmedlemskap, tiden i gjengen og perioden etter å ha forlatt gjengen. For midlertidige gjengmedlemmer fant de at det ikke var tegn til at forhold ved guttene eller jentene selv hadde noen effekt. Det var med andre ord ikke en sosial seleksjon eller allokering til gjeng pga personlighetsforhold ved de unge. Derimot fant de en sterk årsak liggende i de sosiale regler innen gjengen. Det var altså en sosial kriminalitetsstimulering inne i miljøet. Antall kriminelle handlinger var høyere i de periodene individene var medlemmer av gjenger.

Avslutningsvis er det to bokser som oppsummeres resiliens i voksen alder og det er ett forslag til hvordan man selv kan lære seg mer om dette.

Resiliens og beskyttelsesfaktorer i voksen alder

- Resiliens finner sted i voksen alder tross bio-psykososial risiko ved fødsel, omsorgsvikt i skolealder eller mistilpasning i ungdommen,
- Resiliens i ungdomsalder tåler overgang til voksen alder, men ikke alle beholder god fungering og får tilbakefall
- Pekepinner for positiv forandring finnes både i barndom, ungdom og voksen alder Uformell sosial kontroll bidrar til resiliens gjennom vennskap, ekteskap og stabil jobb

Øvelse: finn andre eksempler på resiliens i voksen alder

- Gi eksempler på resiliens i voksen alder slik det er omtalt i litteratur eller film.
- Forsøk å identifisere hvilke typer risiko som omhandles
- Hvilken alder vises resiliens og hvilke type resiliens er det som er mest sentral av følelsesmessig, sosial, intellektuell eller atferdsmessig resiliens
- Forsøk å forstå hvilke beskyttelsesfaktorer som kan ligge bak resiliens

Oppsummering

Alle fire studiene har vist resiliens blant mennesker med en dårlig start. En dårlig start kan oppstå på ulike etapper i livet fordi alle barn og unge går gjennom mange vendepunkter både før de blir voksne og som voksne. En dårlig start kan derfor være tilstedeværelse av biologisk psykologisk og sosial risiko ved fødsel. Det kan være at barn utsettes for overgrep og omsorgsvikt i skolealder. Det kan også være det faktum at noen ungdommer kommer på skråplanet i ungdomsalderen. Disse tre hovedtyper for risiko har blitt omtalt i fire ulike, verdenskjente studier. Resiliensperspektivet viser at det finnes mange

beskyttelsesfaktorer Beskyttelsesfaktorer var tilstede både i individet, i familiene og i miljøet utenfor familiene, som også kan benevns som sosial uformell og formell kontroll.

Resiliens tåler overgangen til voksen alder. Senresiliens kan også finne sted etter ungdomskriminalitet. Vendepunkt i voksenlivet kan tyrke en positiv utvikling og resiliens for mange som har opplevd påkjenninger tidligere i livet.

Resiliens i voksen alder kan vise seg som fravær av psykiatrisk lidelse hos voksne som har vært ofre for overgrep og mishandling i barndommen. Noen ganger svekkes resiliens. For menn med antisosial bakgrunn, bidrar ekteskap til resiliens, men det er ikke slik at ekteskap i seg selv forebygger antisosial atferd. Det virker som beskyttelse for rou menn i fare for tilbakefall til kriminalitet som får en streng, uformelt kontrollerende og omsorgsfull ektefelle. Både vennskap, ekteskap og jobb kan kalles uformelle kontroll mekanismer mot avvik. Denne type uformell sosial kontroll som er forskjellig fra straff og fengsel, som er formell kontroll, bidrar til resiliens. Det underbygger det faktum at de miljø har ødelagt, kan miljø også bygge opp igjen.

Bekkhuis, M., (2008). Mestring. I: Helgeland, I, (red). *Forebyggende arbeid i skolen. Om barn med sosiale og emosjonelle problemer.*(s. 147–163).* Oslo: Kommuneforlaget

Cicchetti, D., Rogosch, F.A., Lynch, M., & Holt, K.D. (1993). Resilience in maltreated children: Processes leading to adaptive outcomes. *Development and Psychopathology*,5, 629–647.

Collishaw, S., Pickles, A., Messer, J., Rutter, M., Shearer, C., & Maughan, B.(2007). Resiliens to adult psychopathology following childhood maltreatment: Evidence from a community study. *Child Abuse and Neglect*, 31, 2111–229.

Costello, E.J., Compton, F.N., Keeler, G., & Andgold.A (2003). Relationships between poverty and psychopathology: A natural experiment. *Journal of the American Medical Association*, 290, 2023–2029.

Deater-Deckard, K., Dogdge, K.A., Bates, J.E., & Pettit, G.S. (1996). Physical discipline among African American and European American mothers: Links to children's externalizign behaviors. *Developmental Psychology*,32,(6),1065–1072.

DuMont, K.A., Widom, C.S., & Czaja, S.J. (2007). Predictors of resilience in abused and neglected children grown-up: The role of individual and neighbourhood characteristics. *Child Abuse and Neglect*,31, 255–274.

Pulkkinen, L., Kaprio, J., & Rose, R., (2006). *Socioemotional development and health from adolescence to adulthood*. Cambridge: Cambridge Univeristy Press.

Marmot, M.G., & Syme, S.L. (1976). Acculturation and coronary heart disease in Japanese-Americans. *American Journal of Epidemiology*, 104, 225–247.

Rutter, M, (2007).

Stattin, H., & Magnusson, D. (1990). *Paths through life: Vol.2. Pubertal maturation in female development*. Earlbaum, Hillsdale, NJ.

- Stein, Z.A., Susser, M., Saenger, G., & Marolla, F. (1975). *Famine and human development. The Dutch hunger winter of 1955.1945*. New York: Oxford University Press.
- Thornberry, T.P., Krohn, M.D., Lizotte, A.J. & Chard-Wiershem, D. (1993). The role of juvenile gangs in facilitating delinquent behaviour. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 30; 55–87.
- Werner, E.E. (1995). *Pioneer children on the journey west*. Oxford: Westview press.
- Werner, E.E. (1998) *Reluctant witnesses: Children's voices from the civil war*. Oxford: Westview press.
- Werner, E.E. (2000) *Through the eyes of innocents; Children witness world war II*. Oxford: Westview press.
- Werner, E.E. (2002) *A conspiracy of decency. The rescue of the Danish Jews during world war II*. Oxford: Westview press.
- Wichstrøm, L., Skogen, K., & Øia, T. (1996). Increased rate of conduct problems in urban areas: What is the mechanism? *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 35, (4),471–479.